

НАДАННЯ ДОПОМОГИ ДІЄЗДАТНІЙ ФІЗИЧНІЙ ОСОБІ ПОМІЧНИКОМ ЗА ЦИВІЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ

Юнін О. С.

Наукова стаття присвячена дослідженню інституту надання допомоги дієздатній фізичній особі її помічником. На основі чинного законодавства України та з урахуванням досвіду зарубіжних країн визначено юридичну природу та зміст інституту надання допомоги дієздатній фізичній особі. Проаналізовано вимоги до особи помічника, коло його можливих повноважень та порядок обрання.

Ключові слова: дієздатна фізична особа, помічник, надання допомоги, опіка, піклування.

Научная статья посвящена исследованию института оказания помощи дееспособному физическому лицу его помощником. На основании изучения действующего законодательства Украины и с учетом опыта зарубежных стран определена юридическая природа и содержание института оказания помощи дееспособному физическому лицу. Проанализированы требования к личности помощника, круг его возможных полномочий и порядок избрания.

Ключевые слова: дееспособное физическое лицо, помощник, оказание помощи, опека, попечительство.

The scientific article is devoted to research of the institute of helping to the capable physical person by his helper. Legal nature and maintenance of institute of giving an assistance to the capable physical person is certain on the basis of study of active legislation of Ukraine and taking into account experience of foreign countries. The requirements to personality of helper, term of his possible references and order of election, are analysed.

Unlike guardianship and custody, setting of which above all addition of insufficient capability of physical persons is, a person which needs a helper is fully capable, and necessity of grant to him to the help is conditioned by the state of physical health of this person. As a grant of help to the capable physical person in realization of his rights and implementation of duties is the only task of helper, it is possible to do a conclusion about the certain difference of helper from a guardian and trustee, the purpose of which direct defence of rights and interests of ward person is.

Examining a question about that, what requirements the civil legislation produces to personality of helper, an author marks that the civil legislation of Ukraine foresees only that a capable physical person can be a helper. However as a choice of helper is the prerogative of person which needs the help, exactly this person has a right to choose a helper according to his own requirements and criteria.

A conclusion is done, that by means of this legal construction possibility of providing necessary assistance to the capable physical person which by the state of the physical health can not independently carry out the rights and discharge duties is created. An author examines such norm as a realization of principle of disposition in a civil law. It shows up also and that exactly a physical person which needs the help chooses a helper, pays his services, determines the term of his references, and also can control his activity and recall him at any point.

Key words: capable physical person, helper, giving an assistance, custody, guardianship.

Постановка проблеми та її актуальність. Українському законодавству давно відомий інститут опіки і піклування, який позитивно зарекомендував себе і має широку практику застосування. На особливу увагу в умовах сучасного суспільства заслуговують окремі його положення, зокрема, надання допомоги фізичній дієздатній особі, яка за станом здоров'я не може самостійно в повному обсязі здійснювати свої права та виконувати обов'язки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід зауважити, що питання призначення та діяльності помічника дієздатної фізичної особи у юридичній літературі досліджувались в наукових працях Н.А.Аблятіпової, Н.А.Д'ячкової, Н.М.Єршової, І.В.Мамай, О.І.Пергамент, Д.С.Прутяна, Я.М.Шевченко. Однак, на нашу думку, дане питання є актуальним і тому потребує додаткового з'ясування.

Метою даної статті є проаналізувати норми чинного цивільного законодавства України щодо надання допомоги дієздатній фізичній особі її помічником, з'ясувати юридичну природу та зміст інституту надання допомоги дієздатній фізичній особі.

Виклад основного матеріалу. Однією із новел чинного Цивільного кодексу є передбачення у статті 73 можливості надання дієздатній фізичній особі допомоги у здійсненні її прав та виконанні обов'язків. Таку допомогу покликаний надавати помічник, який перебуває у договірних відносинах із фізичною особою, що потребує допомоги. Запровадження такої норми у цивільному законодавстві зумовлене необхідністю захисту прав та охоронюваних законом інтересів повнолітніх дієздатних осіб, які за станом здоров'я (інвалідність, похилий вік тощо) не можуть самостійно реалізовувати права та обов'язки.

На відміну від опіки та піклування, головним призначенням яких є доповнення недостатньої дієздатності фізичних осіб, особа, яка потребує помічника, є повністю дієздатною, а необхідність надання їй допомоги зумовлена станом фізичного здоров'я цієї особи. Оскільки завданням помічника є лише надання допомоги дієздатній фізичній особі у здійсненні її прав та виконанні обов'язків, то можна зробити висновок про певну відмінність помічника від опікуна та піклувальника, метою яких є безпосередній захист прав та інтересів підопічної особи.

Н.А.Аблятіпова розглядає інститут "надання допомоги" або "інститут помічників" як особливий вид віносин у галузі опіки та піклування і вказує, що правила ст.78 Цивільного кодексу України є випадком рецепції положень римського приватного права [1, с.125-126].

У вітчизняному законодавстві радянського періоду не було передбачено подібної норми про призначення помічника дієздатній фізичній особі на її прохання, хоча на практиці подібні випадки мали місце. Однак згідно чинного законодавства над фізичною особою, яка за станом здоров'я (в зв'язку із важкою хворобою, похилим

віком, каліцтвом) не могла самостійно у повному обсязі здійснювати свої права та виконувати обов'язки, на її прохання встановлювалось піклування і призначався піклувальник, який фактично виконував роль помічника. Як справедливо вказувала Н.М.Єршова, піклувальник в таких випадках лише сприяв фізичній особі у реалізації нею своїх прав та обов'язків [5].

Звертаючись до досвіду правового регулювання вказаних суспільних відносин у зарубіжних країнах, потрібно зазначити, що норма про надання допомоги у здійсненні та захисті прав і виконанні обов'язків дієздатній фізичній особі передбачена Цивільним кодексом Російської Федерації. Така особлива форма піклування має там назву „патронаж”, хоча правове становище піклувальника-помічника подібне до помічника за Цивільним кодексом України.

Цивільний кодекс Республіки Білорусь 1998 року запровадив інститут патронажу, спрямований на захист та охорону прав повністю дієздатних повнолітніх осіб, які за фізичним станом здоров'я не можуть в повному обсязі дбати про себе, повноцінно реалізувати належні їм права та виконувати обов'язки [6]. В цьому випадку патронаж розглядається як регулярне (постійне) надання допомоги у здійсненні прав, їх захисті та виконанні обов'язків повнолітній дієздатній особі, яка потребує такої допомоги за станом свого здоров'я.

О.Салей вважає, що патронаж необхідно розглядати як окремий правовий інститут, що передбачає самостійний спосіб надання допомоги дієздатним повнолітнім особам помічниками, яким ці особи довіряють [9].

В науковій літературі зазначається, що віносини надання допомоги дієздатній фізичній особі помічником засновані на волі особи, якій надається допомога і яка володіє дієздатністю у повному обсязі, а також на договірних відносинах між цією особою та її помічником [2, с.85].

Розглядаючи питання про те, які вимоги цивільне законодавство ставить до особи помічника, слід сказати, що ст. 78 ЦК України передбачає лише те, що помічником може бути дієздатна фізична особа. Автори Науково-практичного коментаря Цивільного кодексу України вказують на можливість усунення цієї прогалини за допомогою аналогії закону, а саме статті 63 (чч.2-5) та 64 ЦК України [7, с.133]. Однак зважаючи на те, що вибір особи помічника є прерогативою особи, яка потребує допомоги, саме ця особа має право обрати помічника відповідно до своїх вимог та критеріїв.

Помічник надає дієздатній фізичній особі, яка за станом здоров'я не може самостійно у повному обсязі здійснювати свої права та виконувати обов'язки, регулярну допомогу, маючи при цьому право на вчинення необхідних дій: отримувати пенсію, заробітну плату, аліменти, кореспонденцію, належні особі, яка потребує допомоги; вчиняти дрібні побутові правочини в інтересах цієї особи; представляти особу, яка потребує допомоги, в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, організаціях, діяльність яких пов'язана з обслуговуванням населення. Однак представляти фізичну особу у суді помічник може лише на підставі довіреності. Конкретні повноваження помічника визначає фізична особа, якій він надає допомогу. Помічник може проживати як разом із особою, яка потребує допомоги, так і окремо від неї. Це питання вирішується за взаємною згодою цих осіб.

Аналізуючи статтю 78 ЦК України, можна помітити певну схожість помічника із повіреним за договором

доручення. Проте на відміну від повіреного, помічник, хоча й обирається особою, яка потребує допомоги, однак його ім'я реєструється органом опіки та піклування у спеціальному журналі. На відміну від опікуна (піклувальника), призначення якого належить до виключної компетенції органу опіки та піклування, право вибору особи помічника законодавець надає фізичній особі, яка потребує допомоги. Це пов'язано з тим, що саме ця особа ініціює надання допомоги у реалізації її прав та обов'язків, що пов'язано із станом її фізичного здоров'я. Потреба у допомозі може бути викликана різними факторами: фізичними вадами, важкими хворобами, похилим віком, однак така фізична особа зберігає повний обсяг дієздатності, вона повністю усвідомлює свої дії та може ними керувати, а отже, може самостійно обрати особу, яка буде надавати їй необхідну допомогу. Крім того, ч.5 ст.78 ЦК України передбачає, що послуги помічника є оплатними, якщо інше не визначено за домовленістю сторін; і саме фізична особа, якій помічник надає допомогу у здійсненні прав та виконанні обов'язків, оплачує такі послуги.

Стаття 78 ЦК України не відповідає на питання про можливість здійснення нагляду органом опіки та піклування над наданням помічником допомоги дієздатній фізичній особі. Слід зазначити, що Цивільний кодекс Російської Федерації передбачає здійснення органом опіки та піклування нагляду над діяльністю піклувальника-помічника. Однак за законодавством цієї країни, піклувальник-помічник призначається органом опіки та піклування за заявою дієздатної особи, над якою встановлюється патронаж [4]. Тобто, фактично дієздатна особа дає згоду на встановлення над нею патронажу і призначення їй піклувальника-помічника. Як зазначалось вище, за вітчизняним законодавством ініціатива призначення помічника для надання допомоги виходить саме від фізичної особи, яка потребує цієї допомоги, до того ж законодавець вживає термін „обрання” помічника, а не „призначення”. Орган же опіки та піклування лише реєструє ім'я цієї особи, тобто посвідчує, підтверджує відносини, що вже склалися. Звільнити помічника від виконання його обов'язків орган опіки та піклування теж не може, оскільки це видається нам правом фізичної особи, якій помічник надає допомогу, що підтверджується, зокрема і ч.6 ст.78 ЦК України. А отже, і можливість здійснення органом опіки та піклування наглядових функцій щодо помічника виглядає недоцільною. Хоча за заявою фізичної особи, яка потребує допомоги, орган опіки і піклування міг би здійснювати такі функції.

Висновки. Таким чином, проаналізувавши норми Цивільного кодексу України про надання допомоги дієздатній фізичній особі її помічником, можна дійти висновку, що за допомогою цієї нової для українського законодавства правової конструкції створюється можливість забезпечення дієздатній фізичній особі, яка за станом свого здоров'я не може самостійно здійснювати свої права та виконувати обов'язки, необхідної допомоги, догляду та турботи. Встановлення такої норми слід розглядати як реалізацію принципу диспозитивності в цивільному праві. Це проявляється також і в тому, що саме фізична особа, яка потребує допомоги, обирає помічника, оплачує його послуги, визначає коло його повноважень, а також може контролювати його діяльність та відкликати його у будь-який момент.

Література

1. Аблятіпова Н.А. Надання дієздатній фізичній особі допомоги у здійсненні її прав та виконанні обов'язків як вид піклування // Актуальні проблеми держави і права., 2007, Вип.33, С.121-126.
2. Гражданский Кодекс Российской Федерации. Ч.1: Научно-практический комментарий / под ред. Т.Е. Абовой, А.Ю. Кабалкина в 3т., Т2., 3-изд. перераб и доп., 2009г. С. 85.
3. Гражданский кодекс Российской Федерации (часть первая) : федеральный закон от 30. 11. 1994 №51 -ФЗ (с изм. от 13.07.2015) [Электронный ресурс]: Консультант Плюс
4. Гражданское право. Часть первая: Учебник. / Под ред. А.Г. Калпина, А.И. Маслова., М.: Юристъ, 1997,471 с.
5. Ершова Н.М. Опекa и попечительство., М.:Юрид. лит.,1971.80 с.
6. Комментарий к Гражданскому кодексу Республики Беларусь с приложением актов законодательства и судебной практики (постатейный): в 3 кн. - Минск: Амалфея, 2005.- Кн. 1. - Разд. I. Общие положения. Разд. П. Право собственности и другие вещные права; отв. ред. и рук. авт. коллектива В.Ф.Чигир. - 1040 с.

7. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: у 2 т. - 5-те вид., перероб. і допов. / за ред. О.В. Дзери (кер. авт. кол.), Н.С. Кузнецової, В.В. Луця, К.: Юрінком Інтер, 2013. Т.1.832 с.

8. Поздняков А.Б. Институт патронажа в Российской Федерации, его отличие от попечительства : автореф. диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук / А.Б. Поздняков. -Москва: Изд-во Рос. гос. ин-т интеллект. собственности, 2010 г. 28 с.

9. Салей Е. Патронаж над дееспособными гражданами // URL: http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/42876/1/Salei_4.pdf

Юнін О.С.,

доктор юридичних наук,
професор кафедри цивільного права та процесу

ДДУВС

Надійшла до редакції: 16.04.2017

УДК 347.155

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ ПРАВозДАТНОСТІ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ

**Кісель В. Й.,
Мамедов Р. Ю.**

У науковій статті досліджується правоздатність як інститут цивільного права. Окреслюються найбільш дискусійні проблеми, пов'язані з цим поняттям. Аналізуються різні доктринальні підходи, пов'язані з вирішенням цих проблем. Робиться висновок, що правоздатність є невіддільною від самої сутності людини. У момент свого народження людина набуває весь обсяг правоздатності. Сама тривалість життя не впливає на "якість" правоздатності: навіть однієї хвилини життя достатньо для того, щоб стати суб'єктом права. Припинення правоздатності необхідно пов'язувати лише з біологічною смертю, коли повернення людини до життя виключена. Оголошенням судом особи померлою ґрунтується не на факті смерті, а на презумпції того, що людина померла.

Ключові слова: фізична особа, правоздатність, суб'єктивні права, суб'єктивні обов'язки.

В научной статье исследуется правоспособность как институт гражданского права. Определяются наиболее дискуссионные проблемы, связанные с этим понятием. Анализируются различные доктринальные подходы, связанные с решением этих проблем. Делается вывод, что правоспособность неотделима от самой сущности человека. В момент своего рождения человек приобретает весь объем правоспособности. Сама продолжительность жизни не влияет на "качество" правоспособности: даже одной минуты жизни достаточно для того, чтобы стать субъектом права. Прекращение правоспособности необходимо связывать только с биологической смертью, когда возврат человека к жизни исключен. Объявлением судом лица умершим основывается не на факте смерти, а на презумпции того, что человек умер.

Ключевые слова: физическое лицо, правоспособность, субъективные права, субъективные обязанности.

The article revealed some theoretical aspect of civil capacity of the individual. Civil capacity investigated as an institution of civil law. The author identifies the main problems of this legal institution, analyzes the views of different scholars on this subject. It is concluded that legal capacity is inseparable from the very nature of man. The individual at the time of his birth, acquires the entire volume legal capacity. Life expectancy does not affect the "quality" of legal capacity, one minute of life enough to be the subject of rights. Termination of legal capacity associated only with biological death, when the return of a person to life is excluded. The court may be declaring the individual of the dead, but it is not the finish of the legal capacity. The conclusion that legal capacity has included rights and duties of the individuals.

Key words: the individual, legal capacity, subjective rights, subjective duties.

Постановка проблеми. Як відомо, суб'єктами цивільного права є учасники цивільно-правових відносин, наділені цивільною правосуб'єктністю. Загальноприйнятим у цивільному праві є виокремлення в правосуб'єктності двох головних елементів - правоздатності та дієздатності.

Правоздатність завжди займала особливе місце поміж інших елементів цивільної правосуб'єктності. Як влучно зазначав О. О. Красавчиков, "...правоздатність необхідна настільки ж, наскільки необхідна норма права, що регулює певне суспільне відношення. Правоздатність є достатнім критерієм встановлення факту правового існування суб'єкта права. Вона є самодостатньою категорією, чого не можна сказати про дієздатність, яка безпосередньо від неї залежить" [1, с. 40].

У науці цивільного права завжди спостерігався значний інтерес до вивчення проблематики сутності та змісту правоздатності фізичних осіб. Зокрема, істотний

© В.И. Кісель, Р.Ю. Мамедов 2017